

УДК 001:891

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2021.3.2>**Ієрусалімова І. О.,**

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії права

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. Розвиток інформаційних технологій, глобальної мережі Інтернет, збільшення обсягів виконуваних завдань у цифровому середовищі, запровадження електронних реєстрів у сфері публічного адміністрування, електронна комунікація між органами державної влади та органами місцевого самоврядування тощо є дієвими чинниками розвитку процесу цифровізації.

Відзначено, що актуальною проблемою розвитку процесу цифровізації в Україні є формування у суб'єктів цифровізації так званої цифрової (інформаційної) культури, що дає змогу грамотно використовувати можливості, що відкриваються, і органічно вбудовуватися у сферу інформаційного суспільства. В цьому разі грамотність полягає не лише в уміннях та навичках оброблення інформації, але й у дотриманні конституційних та галузевих принципів використання цифрового середовища та оброблення інформації як об'єкта процесу оцифрування.

Зазначено, що особливостями цифровізації в сучасному суспільстві є наявність сучасних засобів інформаційного зв'язку (гаджети, підключення до мережі Інтернет); зростання попиту на цифрові ресурси; підвищення рівня конкурентоспроможності особи, яка вільно володіє результатами цифровізації та є активним її користувачем; зміна традиційних підходів до оброблення, використання, зберігання інформації; відхід на другий план усталених підходів до процесу праці, виникнення нових професій, які є сучасними та своєчасними. Таким чином, цифрова культура – це здатність суб'єктів володіти об'єктами цифровізації та вільно використовувати у своїй професійній та службовій діяльності їх результати, що передбачає їх активну участь.

Зазначено, що позитивними здобутками цифровізації у сферах освіти й науки є можливість здобувачів освіти поєднувати ресурси міжнародних освітніх платформ із контентом власних розробок, що сприяє розвитку власного ІТ-потенціалу; виникнення необхідності зміни кваліфікаційних вимог до професорсько-викладацького складу (викладачі починають застосовувати цифрові технології, онлайн-курси); швидке реагування на зміни на ринку праці; створення електронних бібліотечних ресурсів усіх вищих навчальних закладів світу, а також доступність навчальних матеріалів найкращих викладачів для всіх, хто навчається, шляхом розміщення їх на хмарних сервісах; впровадження інноваційних методів навчання.

Ключові слова: глобалізація, цифровізація, публічно-правова сфера, суспільні відносини, діджиталізація.

Ierusalimova I. O. Problematic aspects of digitalization in Ukraine

Abstract. The development of information technology, the global Internet, increasing the volume of tasks in the digital environment, the introduction of electronic registers in the field of public administration, electronic communication between public authorities and local governments, etc. are effective factors in the digitalization process.

It is noted that an urgent problem in the development of the digitalization process in Ukraine is the formation of digitalization of the so-called digital (information) culture, which allows competent use of opportunities and organically integrated into the information society. In this case, literacy is not only about the skills and abilities of information processing, but also the observance of constitutional and sectoral principles of using the digital environment and information processing as an object of the digitization process.

It is noted that the features of digitalization in modern society are: 1) the availability of modern means of information (gadgets, Internet connection); 2) growing demand for digital resources; 3) increasing the level of competitiveness of a person who is fluent in the results of digitalization and is an active user; 4) change of traditional approaches to processing, use, storage of information; 5) the withdrawal of established approaches to the labor process, the emergence of new professions that are modern and timely, and so on. Thus, digital culture is the ability of subjects to freely own the objects of digitalization and freely use their results in their professional and professional activities, which involves their active participation.

It is noted that the positive achievements of digitalization in the fields of education and science are: 1) the ability of students to combine the resources of international educational platforms with the content of their own developments, which contributes to the development of their own IT potential; 2) the need to change the qualification requirements for teaching staff (teachers are beginning to use digital technology; online courses); 3) rapid response to changes in the labor market; 4) the creation of electronic library resources of all higher education institutions in the world, as well as educational materials of the best teachers will be available to all students by posting them on cloud services; 5) introduction of innovative teaching methods.

Key words: *globalization, digitalization, public law sphere, public relations, digitalization.*

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного середовища спричиняє виникнення сучасних викликів, із якими зіштовхуються суб'єкти інформаційних відносин. Перенесення інформації в суто цифрове середовище спричиняє розвиток процесу цифровізації та створює необхідність адаптації знань, умінь та навичок фізичних осіб до користування сучасними цифровими технологіями. Сьогодні цифровізація наявна в більшості сфер суспільного життя, що оптимізує процеси та пришвидшує виконання визначених завдань, вносячи зміни до робочих процесів, комунікації, проведення часу людей, змінюючи їх погляди та спосіб життя. Цей процес, будучи глобальним, потребує ретельного наукового вивчення.

Метою статті є розкриття актуальних проблем впровадження цифровізації в Україні.

Стан дослідження. Окремі питання цифровізації в різних сферах суспільного життя були предметом досліджень Н.Н. Умарова, К.А. Купріна, Д.Л. Назанова, М. Маклюєна, Ю.Н. Соловйова, А. Марей, А.В. Кешелава, В.Г. Буданова, В.Ю. Румянцева, О.О. Кібенко, А.І. Ракитова, В.А. Плешакова, К.Н. Меньших.

Виклад основного матеріалу. Термін «цифровізація» походить від англійського слова “digitalisation”, що дослівно перекладається як «оцифровування» або «приведення в цифрову форму». В американській літературі вперше поняття «цифровізація» («диджиталізація») було вжито у 1971 році професором Вачалом, який у своїй роботі розглядав поняття цифровізації як цифрового формату, соціальні наслідки цифровізації суспільства, недоліки переходу до електронно-обчислювальних систем. Діджиталізація як спосіб переведення будь-якого виду інформації в цифрову форму – це основний термін, що описує ХХІ століття максимально точно [1, с. 228; 2, с. 259]. Вже у середині ХХ століття вченими велися дискусії щодо потенційних небезпек цього процесу за умови низького контролю з боку держави.

Щодо цього М. Маклюєн зазначав, що «суспільство, перебуваючи на сучасному етапі розвитку, трансформується в «електронне суспільство» чи «глобальне поселення» і задає у вигляді електронних засобів комунікації багатомірне сприйняття світу» [3, с. 138].

Одним із перших науковців, хто почав акцентувати увагу на швидкому розвитку інформаційного суспільства та широких потоках інформації в ньому, був Ф. Махлуп, який одним із перших запропонував новий термін – «інформаційне суспільство», що відображає корінні зміни економічної та соціально-культурної реальності [4]. При цьому диверсифікація цифрових каналів комунікації, зростання кількості засобів масової інформації, розвиток інтернет-технологій та мобільних додатків виступають передумовами формування нових поведінкових моделей серед споживачів, які схильні до суттєвого впливу конкретного джерела інформації та каналу комунікації.

А. Марей розглядає цифровізацію як зміну парадигми спілкування та взаємодії один з одним та соціумом [5]. Є.Л. Вартанова, М.І. Максеєнко, С.С. Смирнов уточнюють зміст цього поняття: це не тільки переведення інформації в цифрову форму, але й комплексне рішення інфраструктурного, управлінського, поведінкового, культурного характеру [6, с. 17].

Стосовно розуміння цифровізації як процесу є інший підхід, подібний до підходів Ф. Махлупа, А. Марейя, Є.Л. Вартанова, М.І. Максеєнко та С.С. Смирнова. Так, соціолог Еге Роджерс процес цифровізації пояснює через «теорію дифузії інновацій». Ця теорія була розроблена задовго до того, як з'явилися цифрові технології, проте вона здатна пояснити ті тенденції, які існують у їхньому поширенні. Так, згідно з теорією дифузії інновацій, на їх поширення впливає безліч факторів, проте ключовими є питаннями про те, ким було ініційовано впровадження інновацій, чи було це рішення

добровільним і вільним [7; 8]. Стосовно державного та муніципального управління ці чинники особливо актуальні, оскільки успішність роботи органів влади безпосередньо залежить від ініціативності державних службовців та працівників цих органів, які відповідають за процес цифровізації у своїх структурних підрозділах під час виконання завдань та функцій. Саме тому теорія дифузії інновацій дає відповідь на питання, що стосуються нерівномірного поширення процесу цифровізації в публічному управлінні у межах однієї країни чи регіону.

Проблемами цифровізації (діджиталізації) у сфері права займалась О.О. Кібенко, яка відзначала, що діджиталізація передбачає зміни в процедурах, урегульованих законодавством та пов'язаних із переходом від процесів у паперовій формі, під час яких присутність особи заявника перед компетентним органом є обов'язковою, до прямих онлайн-процедур, які не потребують безпосередньої участі посередника чи компетентного органу (end-to-end direct online procedure) [9].

Таким чином, цифровізація в праві передбачає переформатування та внесення якісно нових змін у процедури, врегульовані національним законодавством та пов'язані з переходом від процесів у паперовій формі, під час яких присутність особи заявника перед компетентним органом є обов'язковою, до прямих онлайн-процедур, які не потребують безпосередньої участі посередника чи компетентного органу (end-to-end direct online procedure). Діджиталізація приходить на заміну старим засобам електронної комунікації, а саме телефону, факсу, телеграфу. Нові цифрові технології дають змогу створювати і поширювати величезні обсяги інформації майже необмеженому колу осіб швидко, якісно, без будь-яких істотних витрат. При цьому робиться акцент на трьох базових елементах, таких як онлайн-процедура (on-line) – процедура, яка може здійснюватися через вебмережу і є доступною для кінцевих споживачів послуг; пряма онлайн-процедура (direct) – процедура, яка може бути проведена самостійно кінцевим споживачем, тобто без втручання посередника чи компетентного органу; безперервна онлайн-процедура (end-to-end) – процедура, всі етапи чи дії якої відбуваються виключно онлайн, жодний еле-

мент не передбачає необхідності використання паперового носія чи фізичної присутності [9].

Таким чином, цифровізація є неминучим глобальним процесом у сучасному інформаційному суспільстві. Ми бачимо, що процес цифровізації зачіпає всі сфери суспільного життя, такі як економіка, освіта, охорона здоров'я. Перехід у цифровий простір передбачає розвиток цифрової культури спілкування, користування сервісами уповноважених суб'єктів цифрової культури, поводження з персональними даними та іншою інформацією, якою вони володіють, під час виконання владних повноважень.

На нашу думку, актуальною проблемою розвитку процесу цифровізації в Україні є формування у суб'єктів цифровізації так званої цифрової (інформаційної) культури, що дає змогу грамотно використовувати можливості, що відкриваються, й органічно вбудовуватися у сферу інформаційного суспільства. В цьому разі грамотність полягає не лише в уміннях та навичках оброблення інформації, але й у дотриманні конституційних та галузевих принципів використання цифрового середовища та оброблення інформації як об'єкта процесу оцифрування.

Водночас про необхідність формування цифрової культури в суспільстві одним із перших говорив А.І. Ракитов, який акцентував увагу на взаємозалежності розвитку цифрового суспільства та культури суб'єкта користувача. Дослідник називає такі особливості цифрової культури:

1) будь-який індивід, група осіб, підприємство чи організація в будь-якій точці країни та у будь-який час можуть отримати за відповідну плату або безкоштовно на основі автоматизованого доступу та систем зв'язку будь-яку інформацію та знання, необхідні для їхньої життєдіяльності та вирішення особистих і соціально значущих завдань;

2) у суспільстві виробляється, функціонує та доступна будь-якому індивіду, групі чи організації сучасна інформаційна технологія, що забезпечує здійсненість попереднього пункту;

3) характерні розвинені інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсязі, необхідному для підтримки науково-технічного та соціального прогресу, що постійно прискорюється; суспільство може виробляти всю необхідну для життєдіяльності інформацію, насамперед наукову;

4) у суспільстві відбувається процес прискореної автоматизації та роботизації усіх сфер та галузей виробництва й управління;

5) відбуваються радикальні зміни соціальних структур, наслідком яких виявляється розширення сфери інформаційної діяльності та послуг [10, с. 32–35].

На нашу думку, особливостями цифровізації в сучасному суспільстві є наявність сучасних засобів інформаційного зв'язку (гаджети, підключення до мережі Інтернет); зростання попиту на цифрові ресурси; підвищення рівня конкурентоспроможності особи, яка вільно володіє результатами цифровізації та є її активним користувачем; зміна традиційних підходів до оброблення, використання, зберігання інформації; відхід на другий план усталених підходів до процесу праці, виникнення нових професій, які є сучасними та своєчасними. Таким чином, цифрова культура – це здатність суб'єктів володіти об'єктами цифровізації та вільно використовувати у своїй професійній та службовій діяльності їх результати, що передбачає їх активну участь.

Отже, глобальна цифровізація формує новий тип культури сучасного суспільства, а саме цифрової культури, що вимагає модернізації системи професійної освіти щодо готовності до адекватного використання можливостей технологічних новацій та розвитку за їх допомогою актуальних професійно значимих якостей.

Цифровізація наявна в кожній сфері суспільного життя, зокрема у сфері виробництва, соціально-культурній сфері, сфері послуг, сфері юстиції, сфері судочинства, сфері охорони здоров'я. На нашу думку, цифровізація як процес є невід'ємним елементом сучасного інформаційного простору, у якому сучасне молоде покоління сприймає всесвітню павутину (Інтернет), програмно-технічні засоби як звичні та комфортні складові частини життя. Інтернет для молоді став основним джерелом інформації та головним засобом комунікації. Завдяки кіберреволюції мережі Інтернет (яку деякі дослідники сміливо називають «альтернативною людському мозку») сучасна людина як *Homo Sapiens* на межі XX–XXI століть фактично перетворюється на унікальний новий вид – *Homo Cybeus*, а психолого-педагогічна наука збагатилася появою інноваційного соціально-педагогічного фено-

мена, а саме процесу кіберсоціалізації людини, що є соціалізацією особистості в кіберпросторі, тобто процесом якісних змін структури самосвідомості особистості, що відбуваються під впливом і в результаті використання сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій у контексті життєдіяльності. Термін «віртуальна комп'ютерна соціалізація» (кіберсоціалізація) було введено в науковий обіг В.А. Плешаковим у 2005 році [11].

З 2019 року з поширенням COVID-19 особливо швидко цифровізація почала розвиватися у сфері освіти і науки. Перехід на дистанційне навчання вніс свої корегування в отримання освітніх послуг та безпосередньо здійснення освітнього та наукового процесу. Однак, як і в будь-якому явищі, в цифровізації також існують позитивні й негативні чинники в освітньому процесі.

Людський фактор залишається основною рушійною силою для прищеплення цінностей, критичного мислення та життєвих навичок. Соціальний елемент освітнього закладу часто не береться до уваги. Групові чи шкільні групи утворюють основу асоціації, яка зберігається у соціальних мережах. Вчителі становлять основу цього угруповання, що сприяє асоціаціям для нащадків. Хоча цифрова хвиля докорінно переглядатиме традиційне навчання, педагоги залишатимуться в центрі будь-якої системи освіти. Сучасна освіта вимагає, щоби вчителі не лише приймали технології, але й використовували їх інноваційним чином. Як звичайні, так і цифрові системи мають свої унікальні переваги, і справжній прогрес завжди виходитиме з конструктивного та спільного підходу. Навчання в епоху цифрових технологій стає дедалі складнішим завданням. Викладач повинен не тільки знайомити та використовувати сучасні засоби навчання, але й не забувати про вікові та перевірені часом методи, враховуючи соціальні, фізичні та психологічні особливості кожного учня [1, с. 230].

Сучасна освіта зазнає незворотних змін, що пов'язано перш за все з розвитком та поширенням інформаційних технологій, тому зараз, у сучасному суспільстві, людина має бути «здатною до навчання», що означає бути компетентною у використанні інформаційних технологій загалом та інформації зокрема.

Решта відходить на другий план. Головними є швидкість, тобто динамізм пізнавальної діяльності, а не звичайне накопичення знань, яке зараз втратило свою силу; мотивація, тобто освіта необхідна для досягнення будь-яких цілей, пов'язаних із матеріальним благополуччям або підвищенням статусу; те, що викладачі стають скоріше координаторами, які спрямовують студентів в онлайн- і офлайн-режимах; доступність інформації, що спрощує процес освіти; міждисциплінарний контент, що вимагає об'єднувати знання з різних сфер життя та діяльності людини, як і багато професій поєднують багато навичок та напрямів діяльності. У сфері освіти активно використовуються різні форми онлайн-навчання, наприклад дистанційна освіта.

В умовах надто швидкого розвитку технологій отримання актуальних компетенцій стає особливо важливим, щоб залишатися затребуваним спеціалістом у своїй галузі, тому персоналізація навчання, його інтерактивність та фокус на отримання конкретних навичок для здобувачів освіти лежать зараз в основі стратегії цифровізації освіти. Як приклад диджиталізації освіти ми можемо назвати заміну звичних методів та форм навчання інтернет-технологіями, такими як відеопрезентації, навчання через спеціальні портали, тестування. Оцифрування навчальної інформації, з одного боку, прискорює та спрощує процес навчання, а з іншого боку, веде до втрати комунікативних та мовних навичок як студентів, так і викладачів. Роль викладача у процесі навчання стає незначною, оскільки той, хто навчається, самостійно «керує» інформацією, викладач стає (ми про це говорили вище) лише координатором [12, с. 1069–1070].

Висновки. Таким чином, цифровізація в освітньому процесі відбувається динамічно. Втім, для більш успішної реалізації цього проєкту необхідно враховувати різні чинники, що можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на розвиток суспільства. Вважаємо, що позитивними здобутками цифровізації у сферах освіти і науки є можливість здобувачів освіти поєднувати ресурси міжнародних освітніх платформ із контентом власних розробок, що сприяє розвитку власного ІТ-потенціалу; виникнення необхідності зміни кваліфікаційних вимог до професорсько-викладацького складу (викладачі починають застосовувати цифрові технології, онлайн-курси); швидке реагування на зміни на ринку праці; створення електронних бібліотечних ресурсів усіх вищих навчальних закладів світу, а також доступність навчальних матеріалів найкращих викладачів для всіх, хто навчається, шляхом їх розміщення на хмарних сервісах; впровадження інноваційних методів навчання (наприклад, розроблення та впровадження систем автоматичного перекладу текстів та мовлення з будь-якої мови); інструмент ефективної доставки інформації та знань студентів; спрямування цифровізації на забезпечення безперервності процесу навчання, так званого *life-long-learning* (навчання протягом життя), а також його індивідуалізації на основі *advanced-learning technologies*, тобто технологій просунутого навчання; доступність інформації у різних її формах, не тільки в текстовій, але й у звуковій, візуальній; виникнення необхідності розроблення технологій мобільного навчання, що дає змогу навчатися у будь-який час та в будь-якому місці, поєднуючи роботу та навчання; зникнення часових та просторових бар'єрів; додаткові можливості, що виникають в осіб з обмеженими можливостями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Умарова Н.Н. Диджитализация современного образования. URL: <https://mgppu.ru/resources/news/Сборник%20%20итоговый..pdf#page=229>.
2. Kuprina K.A., Hazanova D. L. Digitisation: concept, prerequisites of occurrence and scope of application. *Journal of scientific conferences*. 2016. № 5. P. 255–259.
3. Маклюэн М. Галактика Гуттенберга: Становление человека печатающего. Москва : Академический проект, 2005. 496 с.
4. Соловьева Ю.Н. Теория и методология обеспечения маркетинговой компетентности в системе управления стратегического альянса : монография. Санкт-Петербург : изд-во СПбГУЭФ, 2006.
5. Марей А. Цифровизация как изменение парадигмы. URL: <https://www.bcg.com/ru-ru/about/bcg-review/digitalization.aspx>.
6. Кешелава А.В., Буданов В.Г., Румянцев В.Ю. и др. Введение в «цифровую» экономику / под общ. ред. А.В. Кешелава ; гл. «цифр.» конс. И.А. Зимненко. ВНИИ Геосистем, 2017. 28 с.

7. Mallan K. Gateways to digital participation: The rhetorical function of local government websites. *Digital participation through social living labs: Valuing local knowledge, enhancing engagement* / M. Foth, K. Mallan, H. Hughes, M. Dezuanni (eds.). Chandos Publishing, United Kingdom, 2018. P. 333–349.
8. Rogers E. Diffusion of Innovations. 4th ed. Simon and Schuster, 2010.
9. Кібенко О.О. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL. <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-nova-era-rozvitku-korporativnogo-prava>.
10. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. Москва : Политиздат, 1991. 287 с.
11. Плешаков В.А. Киберсоциализация человека: от Homo Sapiens'а до Homo Cyberus'а : монография. Москва : Прометей, 2012. 430 с.
12. Меньших К.Н. Диджитализация образования. URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/85695/1/978-5-7996-2751-5_356.pdf.